

ПИТАННЯ СТАТУСУ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ В УКРАЇНІ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Заросило В. О., Заросило В. В., Крютченко Л. А.

У науковій статті проаналізовано статус Служби судової охорони та її повноваження. Відмічено позитивні аспекти створення зазначеної служби, яка стала останнім етапом реформування судової системи України. Разом з тим визначені і окремі дискусійні моменти, які мають досить суттєвий вплив на діяльність Служби судової охорони.

Перш за все Служба судової охорони має досить широкі повноваження проте рішення про її створення прийнято на основі рішення Вищої Ради правосуддя. Зазначений правоохоронний орган має бути створений принаймні Постановою Кабінету Міністрів України, адже він відноситься до правоохоронних органів, а всі правоохоронні органи утворюються Кабінетом Міністрів України або Законами України.

Викликає також сумніви у ефективності діяльності Служби судової охорони у питаннях захисту учасників судового процесу ненадання Службі судової охорони можливості використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності. В діяльності щодо забезпечення безпеки учасників судового процесу питання використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності відіграє досить важливу роль. Тим більше як свідчить закордонний досвід подібних служб, особливо Служби Маршалів Сполучених штатів Америки показує, що використання зазначених форм і методів є необхідним.

Обґрунтовано також внесення окремих змін і доповнень до обов'язків працівників Служби судової охорони стосовно захисту присяжних, адже вони разом з суддями відіграють провідну роль у судовому процесі.

Оскільки при створенні Служби судової охорони в Україні досить активно використовувався досвід Служби Маршалів Сполучених штатів Америки то поставлено питання про можливість об'єднання у Служби судової охорони і аспектів виконання судових рішень. Проте зазначене питання підлягає більш глибокому аналізу

Ключові слова: судді, присяжні, судові та правоохоронні органи України, Служба судової охорони, статус Служби судової охорони, адміністративно-правове регулювання, оперативно-розшукова діяльність, учасники судового процесу, забезпечення охорони учасників судового процесу

Zarosylo V. O., Zarosylo V. V., Kryutchenko L. A.
The issue of the status of the Court Security Service in Ukraine and the legal support for its activities

The scientific article analyzes the status of the Court Security Service and its powers. The positive aspects of the creation of the specified service, which became the last stage of reforming the judicial system of Ukraine, are noted. At the same time, some discussion points are identified that have a rather significant impact on the activities of the Court Security Service.

First of all, the Court Security Service has quite broad powers, but the decision to establish it was made on the basis of the decision of the High Council of Justice. The specified law enforcement body should be established at least by a Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, since it belongs to law enforcement bodies, and all law enforcement bodies are established by the Cabinet of Ministers of Ukraine or by the Laws of Ukraine.

The fact that the Court Security Service is not provided with the opportunity to use forms and methods of operational and investigative activities also raises doubts about the effectiveness of the Court Security Service in protecting participants in the trial. In activities aimed at ensuring the safety of participants in the trial, the issue of using forms and methods of operational and investigative activities plays a rather important role. Moreover, as evidenced by the foreign experience of similar services, especially the United States Marshals Service, shows that the use of these forms and methods is necessary.

It is also justified to introduce certain changes and additions to the duties of the Court Security Service employees regarding the protection of jurors, since they, together with judges, play a leading role in the trial.

Since the experience of the United States Marshals Service was used quite actively when creating the Judicial Protection Service in Ukraine, the question of the possibility of combining the aspects of the execution of court decisions into the Judicial Protection Service was raised. However, this issue is subject to more in-depth analysis

Key words: judges, jurors, judicial and law enforcement bodies of Ukraine, Judicial Protection Service, status of the Judicial Protection Service, administrative and legal regulation, operational and investigative activities, participants in the trial, ensuring the protection of participants of the trial.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання ефективності судового процесу в Україні є досить важливим для встановлення верховенства права. Створення Служби судової охорони, головною метою якої є охорона учасників судового процесу та забезпечення ефективності діяльності судових органів стало останнім етапом реформування судової системи України. Разом з тим статус, обов'язки та повноваження Служби судової охорони вимагають уточнення і доповнення.

Відповідно до вимоги Конституції України правоохоронні органи створюються в переважній більшості вищими органами державної влади, а Служба судової охорони створена відповідно до рішення Вища рада правосуддя, яка відноситься до судової гілки влади і відповідно не уповноважена вирішувати питання про створення правоохоронних органів. У зазначеному питанні є певні аспекти, тому воно має розглядатися більш детально.

Дискусійним є також питання про застосування працівниками Служби судової охорони форм і методів оперативно-розшукової діяльності. Ненадання права працівникам Служби судової охорони використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності досить відчутно знижує ефективність їхньої діяльності у сфері захисту учасників судового процесу та підтримання правопорядку під час судових засідань. Тому питання внесення змін до відповідних нормативних документів щодо використання працівниками Служби судової охорони форм і методів оперативно-розшукової діяльності також має бути розглянутим більш детально.

Подальша ефективна діяльність Служби судової охорони обумовлює необхідність належного висвітлення існуючих аспектів і відповідного реагування на них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових і законодавчих джерел. Основними з них є закони та законопроекти України та інші нормативно-правові акти. Висвітлення зарубіжного досвіду діяльності державних структур, які мають відповідні функції як працівники Служби судової охорони розглядається в публікаціях Воробйова О. В., Корчак Н. М., Христової Ю. та ряду інших авторів.

Використовується також інформаційно-аналітичний матеріал, який висвітлює різні аспекти діяльності Служби судової охорони, в тому числі аналітичні звіти про діяльність Служби судової охорони. У статті також використані наукові публікації вітчизняних науковців які визначають правовий статус державних органів та їх повноваження (Сухорукової А., Нижник Н.Р., Поліщука М.Г. та інших)

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є аналіз правового статусу Служби судової охорони, а також розгляд його функцій. Констатується, що окремі функції, які притаманні подібним державним установам за кордоном у Служби судової охорони України відсутні

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Створення Служби судової охорони є певною мірою завершальним етапом реформування судової влади в Україні. Система правосуддя на сьогодні має всі відповідні структури, які мають забезпечувати функції правосуддя на відповідному рівні.

У ст. 161 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що Служба є державним органом у системі правосуддя. До її завдань відносяться питання забезпечення охорони та підтримання порядку під час проведення судових засідань у судах

У науковій літературі на сьогодні є цілий ряд праць, які стосуються правового статусу Служби судової охорони як органу метою якого є забезпечення порядку при здійсненні правосуддя в Україні.. Розглядалися також питання адміністративно-правового регулювання її діяльності та повноважень.

В цілому як визначено в Рішенні Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 «Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах» [1].

Разом з тим виникає питання чи дійсно можна визначити Службу судової охорони державним органом у тому значенні як визнаються державні органи в Україні. Серед науковців на сьогодні немає єдиної думки стосовно поняття державного органу. Державний орган окремі дослідники визначають як частину апарату держави або як спеціально створени за особливою процедурою орган, що здійснює державні функції [2, 3,4]. У Великому енциклопедичному юридичному

словнику запропоновано визнавати органом державної влади такі органи які відповідають наступним критеріям:

- це колегіальні або одноособові органи;
- ці органи наділені державно-владними повноваженнями, які зафіксовані у відповідних нормативних актах;
- ці органи мають і застосовують необхідні засоби, які вони використовують для виконання своїх функцій;
- зазначені органи формуються безпосередньо народом, тобто шляхом виборів або державою;
- зазначені органи мають відповідну структуру, яка відповідає вимогам нормативних документів про їх створення [5] .

Немає заперечень, що державні органи мають формуватися або шляхом виборів, або відповідними державними органами. Вища рада правосуддя утворена відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6,7] і є державним органом, проте питання утворення Служби судової охорони простим рішенням Вищої ради правосуддя певною мірою викликає окремі питання. Тобто утворення державних органів іншим державним органом є певною мірою суперечливим. Разом з тим в наукових джерелах зазначена питання ще не обговорювалося.

Вбачається, що доцільним було б більш детально визначити функції та правовий статус Служби судової охорони окремим законом України.

Іншим питанням яке стосується адміністративно-правового статусу Служби судової охорони і викликає певні питання є повноваження Служби судової охорони, які визначені у згаданому рішенні Вищої ради правосуддя.

Не викликає запитань щодо діяльності Служби судової охорони у сфері пропуску осіб до приміщень судів, проведення заходів стосовно підтримання порядку при проведенні судових засідань та відповідного реагування на виявлені порушення.

Проте у пункті 4 зазначеного рішення Служба судової охорони має здійснювати заходи щодо запобігання загрозам для життя і здоров'я громадян, які беруть участь у судових засіданнях, а також суддів, членів їх сімей та працівників суду. Крім того працівники Служби судової охорони повинні виявляти загрози для перерахованих категорій громадян та нейтралізувати їх а також вживати заходів щодо забезпечення безпеки членів сімей суддів.

У здійсненні зазначених заходів працівники Служби судової охорони можуть використовувати відповідно матеріали, якої вони мають отримувати

від інших правоохоронних органів. Проте у Положенні не передбачено чіткого переліку інших правоохоронних органів, які повинні постачати відповідну інформацію працівникам Служби судової охорони для реагування.

Таким чином зазначене положення має бути доповненим відповідним переліком правоохоронних та інших органів, які повинні надавати інформацію та допомогу працівникам Служби судової охорони.

Крім того якщо загрози для життя і здоров'я учасників судового засідання виникають у короткий термін, а працівники інших правоохоронних органів не повідомляють підрозділи Служби судової охорони, то відповідно ліквідувати такі загрози неможливою

З іншого боку можна розглянути питання про можливість надання працівникам Служби судової охорони повноважень щодо використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності, але для цього перш за все внести відповідні зміни до законодавства. Адже в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» підрозділи Служби судової охорони не визначені такими, які можуть використовувати форми і методи оперативно-розшукової діяльності [13].

У зазначеному законі передбачено, що форми і методи оперативно-розшукової діяльності можуть використовувати працівники управління державної охорони. Слід зазначити, що функції зазначених підрозділів певною мірою співпадають у сфері охорони життя і здоров'я громадян, тому можливість розгляду зазначеного питання не виключається.

Разом з тим у Службі судової охорони, для того, щоб використовувати форми і методи оперативно-розшукової діяльності необхідно формувати відповідний апарат та проводити відбір працівників . При цьому окремі дослідники наголошують, що використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності Службою судової охорони зменшить ризики для створення загроз учасникам судового процесу, а також суддям [16]

Якщо взяти для порівняння службу Маршалів Сполучених штатів Америки, то вони можуть застосовувати форми і методи оперативно-розшукової діяльності з метою попередження правопорушень проти суддів та інших учасників судового процесу. [11]

Зі звіту Служби судової охорони за 2023 рік у громадян, які намагалися пронести у приміщення судів було виявлено до 200 тисяч заборонених предметів, з них різних видів зброї понад

12 тисяч. [8]. Але ця кількість заборонених предметів була виявлена тільки при контролі на вході до приміщень. Кількість зброї та заборонених предметів, які перебували у громадян, що знаходилися біля приміщень судів залишається невідомою, що створює відповідні загрози як для суддів так і для інших учасників судових процесів.

Певною мірою можна внести доповнення до статусу Служби судової охорони стосовно діяльності у сфері створення системи відео нагляду не тільки в залах судових засідань, але й на відповідній території біля будинків судів та прилеглих вулицях. Зазначені відеокамери можуть фіксувати територію і відповідно підрозділи Служби судової охорони будуть спроможні реагувати на виявлені факти порушень та спроб спричинити шкоду.

У рішенні Вищої ради правосуддя в цілому не передбачено забезпечення безпеки присяжних, які як відомо є такими ж учасниками процесу як судді. Тим більше судді можуть звертатися за наданням їм відповідної охорони, в той час як присяжні можуть піддаватися загрозам і питання про їх охорону не висвітлено в нормативних актах.

Тому мабуть є необхідність внести відповідні доповнення до рішення Вищої ради правосуддя і включити також до функцій Служби судової охорони питання щодо забезпечення охорони життя і здоров'я присяжних.

У звіті Вищої ради правосуддя за 2023 рік визначено також кількість повідомлень щодо втручання в діяльність суддів у сфері здійснення правосуддя. Таких повідомлень було виявлено 208. При цьому ряд повідомлень містив загрози для життя і здоров'я громадян та учасників судового процесу в тому числі суддів. [10]

Відкритим залишається питання щодо здійснення працівниками Служби судової охорони відповідної охорони та захисту життя і здоров'я, а також житла та майна осіб, які затримані чи стосовно яких є рішення щодо взяття їх під захист. У зазначеному питанні мабуть слід було передбачити взаємодію працівників Служби судової охорони з іншими правоохоронними органами такими як Державна міграційна служба, Служба безпеки України, Національна поліція та іншими.

Особливо проблемними можуть бути питання щодо охорони майна учасників судового процесу, адже повноваження Служби судової охорони розповсюджуються лише на території судів, в той час як судді, присяжні та інші учасники судового процесу мають майно в інших місцях.

Як вже зазначалося служба Маршалів у Сполучених Штатах Америки є подібною до Служби

судової охорони, проте якщо подивитися перш за все на історію існування служби Маршалів то вона існує вже понад 2 сторіччя і відповідно вже розроблено та застосовується цілий ряд форм і методів, що дають можливість цій службі працювати ефективно [11,12].

У відповідних нормативних актах у Сполучених Штатах Америки закріплено, що інші правоохоронні органи повинні сприяти діяльності маршалів. У разі не надання інформації чи інших дій, які шкодять діяльності служби маршалів винні особи притягаються до відповідальності.

Щодо структури служби маршалів то слід зазначити, що американська система судочинства в усій країні розділена на 94 райони. У кожному зі згаданих районів існує представництво американських маршалів [14]

Служба судових маршалів у Сполучених Штатах Америки має своє давнє коріння і традиції. Зародилася дана служба більше 200 років тому і вступила у свої права з прийняттям Акту про судоустрій 1789, який поклав на судових маршалів обов'язки по виконанню всіх указів, що виходять від органів влади в США.

На початку діяльності маршалів зобов'язали виконувати вироки військових трибуналів і контролювати утримання військових в'язниць, брати участь у слідчій роботі з кримінальних справ і виконувати інші обов'язки.

Розкриття особливостей процесу становлення такої важливої служби, як служба судових маршалів у Сполучених Штатах Америки, певною мірою дає нам можливість зрозуміти, в чому полягає секрет її ефективності та довголіття.

Коли створювалася федеральна судова Система у Сполучених Штатах Америки, Конгрес США намагався знайти оптимальну модель організації судів на всій території Америки. В результаті вибір ліг на адміральські суди, чия структура та організація існували ще в перших колоніях, які, своєю чергою, встановили британці. Ця модель організації суду була настільки ефективна, що вбирала в себе всі закони і діяла на всій території країни, а також однаково задовольняла всі сторони [15].

У результаті нова американська держава разом із судовою системою перейняла і назву, а також повноваження судових маршалів морських суден, які вручали повістки про явку до суду, здійснювали арешти, виконували присуди, зберігали конфісковане майно тощо.

Природно, створюючи нову судову систему, представники в Конгресі США усвідомлювали, що

всі рішення, які будуть прийняті владою та суддями, хтось має виконувати. На цю роль вони також безпомилково обрали маршалів, повноваження яких виходили за межі самої судової системи у зв'язку з тим, що вони підкорялися і виконували всі розпорядження та укази Президента США та Конгресу США.

Це, безумовно, унікальне явище, коли одна служба, яка за ідеєю виконує рішення судової влади, також відповідно до Конституції США виявилася корисною для всіх інших гілок влади. Фактично всі три гілки влади Америки стали користуватися послугами маршала, який спочатку здійснював свої повноваження як морський судовий виконавець на кораблях.

Безумовно, у зв'язку з наділенням їх такими широкими повноваженнями вимоги до судових маршалів і до їх роботи змінилися, ставши більш завищеними, якщо не сказати складними.

Наприклад, щоб працювати маршалом, потрібно було внести не менше 20 тис. дол., як заставу на випадок розкрадань конфіскованих або переданих урядом коштів самим маршалам. Така сума була непосильною для того часу, і маршалом могла бути тільки дуже багата людина. Терміни перебування на посаді маршала також були суворо регламентовані чотирма роками, що не давало тим самим особам довго займати цю посаду. Надалі посада маршала стала оплачуваною, що дозволило маршалам наймати собі помічників.

Звичайно, говорити про подібність функцій Служби судової охорони та Служби маршалів Сполучених Штатів Америки можна досить умовно, проте питання щодо об'єднання посад працівників Служби судової охорони та державних і приватних виконавців може бути обговорене.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі

1. Аналіз правового статусу Служби судової охорони в Україні показує, що поряд з позитивними аспектами визначення зазначеного статусу є також і певні дискусійні. Перш за все до дискусійних аспектів, на нашу думку, належить питання створення Служби судової охорони, яка створена відповідно до рішення Вищої ради правосуддя, проте Служба судової охорони має досить широкі повноваження і тому мабуть доцільно статус Служби судової охорони визначати принаймні Постановою Верховної Ради України.

2. Дискусійним є питання про надання Служби судової охорони можливості використовувати форми і методи оперативно-розшукової діяльності з метою попередження спроб спричинення

шкоди суддям та іншим учасникам судового процесу. У Сполучених Штатах Америки на сьогодні функціонує досить ефективно Служба маршалів Сполучених Штатів Америки, яка використовує в повному обсязі форми і методи оперативно-розшукової діяльності з метою захисту учасників судового процесу. В Україні це питання не вирішується проте його треба вивчати в подальших досягненнях

3. Досить суттєвим недоліком законодавства про Службу судової охорони та її правовий статус є не включення присяжних до списку осіб, які підлягають охороні підрозділами судової охорони. Адже в окремих випадках рішення присяжних має досить великий резонанс і злочинці використовують будь-який шанс впливу на присяжних.

Література

1. Рішення Вищої Ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#Text>

2. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [авт.-уклад. Ю.С. Шемшученко]. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юридична думка, 2006. Т. 2. 2008. 800 с.

3. Сухорукова А. Трансформація сучасного поняття «державні органи влади». Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 13. 302 с. <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/3/29.pdf>.

4. Органи державної влади в Україні: структура, функції й тенденції розвитку : навч. посібник / [авт.-уклад. Н.Р. Нижник]. Київ: НІЧЛАВА; Івано-Франківськ, 2003. 284 с.

5. Великий енциклопедичний юридичний словник [авт.-уклад. Шемшученко Ю. С.]. Київ: Юридична думка, 2007. 990 с.

6. Про судоустрій і статус суддів Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545

7. Про Вищу раду правосуддя Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст.50

8. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/2024/pidsumky_roboty_2023/ЗВІТ%20про%20діяльність%20ДСАУ%20за%202023_.pdf

9. Оприлюднений звіт Служби судової охорони за 2023 рік <https://court.gov.ua/archive/1538057/>

10. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2023 році https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/analiz_za_2023_rik_.pdf

11. Добош З.А. Конституційно-правовий статус судової влади в США: історико-правові аспекти. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19927/dobosh.pdf>

12. Поліщук М.Г. Система судів США та можливість використання окремих її положень в діяльності судів в Україні Наукові праці МАУП, 2014, вип. 43(4), с. 110-113

13. Про оперативну-розшукову діяльність Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303

14. Служба_маршалів_США <https://uk.wikipedia.org/wiki>

15. Воробйов О. В. Корчак Н. М. Теоретичні засади розвитку системи виконавчого провадження в США Таврійський науковий вісник № 3 [file:///C:/Users/VA/Downloads/243-Текст%20статті-454-1-10-20220915%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/VA/Downloads/243-Текст%20статті-454-1-10-20220915%20(2).pdf)

16. Хрїстова Юлія Зарубіжний досвід кримінологічного захисту правосуддя <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11713>

Заросило В. О.,

orcid.org/0000-0002-9572-7530

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Навчально-наукового інституту права імені князя
Володимира Великого Міжрегіональної Академії
управління персоналом*

Заросило В. В.,

orcid.org/0000-0003-2452-264X

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та банківського
права*

*Навчально-наукового інституту права імені князя
Володимира Великого Міжрегіональної Академії
управління персоналом*

Крютченко Л. А.,

orcid.org/0009-0005-1289-9935

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності*

*Навчально-наукового інституту права імені князя
Володимира Великого Міжрегіональної Академії
управління персоналом*